

עלון דו שבועי מס' 20 • פרשת ויקהל-פקודי • כה' אדר תשס"ט

זמני השבת: ירושלים: 17:11-18:28 תל אביב: 17:31-18:30 חיפה: 17:22-18:29

בועז גידנסקי

"פנים אל מול פנים" -

האומנם פעם בחיים?

המדרש מדמה את בניית המשכן לשיקוף פניו של המלך:

"ועשית את הקרשים למשכן א"ר אבין משל למלך שהיה לו איקונין נאה אמר לבן ביתו עשה לי כמותה" (שמות רבה, פרשה לה).

בן הבית מתבקש ליצור איקונו של המלך, כלומר את תווי פניו. את נושא הפנים אנו מוצאים במשכן עצמו, במקום הפנימי ביותר- בו מתגלה הא-ל ומדבר עם בן אנוש-

"וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהִים מֵעַל הַכַּפֹּת אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרִבִּים וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים" (במדבר פרק ז' פס' פט).

חז"ל מסבירים שפירוש המלה כרוב היא כ-פנים (יש לשים לב, שאפילו שיש שיקוף של פני מעלה, הוא לא שיקוף מלא אלא רק כפנים), וכפי שכתוב בפסוק-

"וְהָיוּ הַכְּרִבִּים פְּרָשֵׁי כְּנָפִים לְמַעַלָּה סִכְכִּים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכַּפֹּת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֶל הַכַּפֹּת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרִבִּים" (שמות פרק כה פס' כ).

נמצא שבנקודה המשמעותית ביותר של המשכן, מקום השראת השכינה, מבוטא החיבור ע"י פנים. כאן יש לשאול שאלה כפולה. מה מייחד את הפנים שהם מייצגים את המפגש בין הא-ל לאדם. ובנוסף, מדוע המדרש בוחר בפנים כמייצגים את מבנה המשכן (נדרש על קרשי המשכן) שמהווים רק את חיצוניותו וודאי לא מהווים את מקום המפגש בין הא-ל לאדם?

"חכמת אדם תאיר פניו" נאמר בקהלת(פרק ח פס' א). שאנו פוגשים אדם אנו מכירים אותו באמצעות הפנים שלו. אנו יכולים לזהות אדם בזכות תווי פניו הזכורים אצלנו. יתר על כן, דרך פניו של אדם אנו יכולים לדעת עליו. מהפנים אנו יכולים להכיר אותו הכרות עמוקה. הפנים משקפים לנו את פנימיותו.(פנים מלשון פנימיות). וכך נראה שהרמב"ם מדגיש את חשיבות הפנים בבואו להסביר את בקשת משה מהקב"ה- הראני נא את כבודך:

"מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר הראני נא את כבודך, ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים, כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא" (הלכות יסוה"ת א/י).

הרמב"ם מדגיש שהיכרות הפנים הוא מאפיין של היכרות עמוקה החקוקה בליבו של אדם ואיננה עוד סתם היכרות בו אני יודע על קיומו של האחר.

הרמב"ן בפתחה שלו לפרשיות המשכן מסביר שהמשכן הוא המשך למעמד הר סיני ולהתגלות ששרתה בו, וכבוד ה' הגלוי בסיני מופיע בסתר במשכן-

"וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם (לעיל כד טז) וישכן כבוד ה' על הר סיני, וכתוב (דברים ה כא) הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו, כן כתוב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן" (רמב"ן, שמות פרק כה פס' ב).

אם נחזור למעמד הר סיני נגלה שגם שם המפגש בין הקב"ה לישראל מומשל ע"י מפגש פנים בפנים-

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלִמְדַתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם: יִקְנֶךָ אֱלֹהֵינוּ כֶּרֶת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחַוְבָּה: לֹא אֵת אֲבֹתֵינוּ כֶּרֶת יִקְנֶךָ אֵת הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֲתָנוּ אֲנַחְנוּ אֱלֹהֵי פִה הַיּוֹם כְּלָנוּ חַיִּים: פְּנִים בְּפָנִים דְּבַר יִקְנֶךָ עִמָּכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (דברים פרק ה פס' א-ד).

חז"ל דרשו על אופיו של מפגש זה: א"ר לוי נראה להם הקב"ה כאיקונין הזו שיש לה פנים מכל מקום, אלף בני אדם מביטין בה והיא מבטת בכולם. כך הקב"ה כשהיה מדבר כל אחד ואחד משר' היה אומ' עמי הדבר מדבר, אנכי י"י אלהיכם אין כת' כאן, אלא אנכי י"י אלהיך" (פסיקתא דרב כהנא פסקה יב).

חז"ל בדרשתם מוסיפים נדבך משמעותי למפגש בסיני. לא רק מסירת מצוות וכריתת הברית, לא רק התגלות בין הקב"ה לעם כקולקטיב, אלא מפגש יחידי בין כל אחד מישראל לבין הקב"ה, כדבריהם הנפלאים שכל אחד הרגיש שהקב"ה מסתכל עליו.

אמנם ישראל ביקשו לא להיפגש באופן ישיר עם הקב"ה אלא שמשה יפריד ביניהם והוא ימסור את דבר הא-ל לעם. אך לאור האמור, אין כאן ויתור על מפגש ישיר בין ישראל להקב"ה. בהמשך המדרש מובא שהמפגש עם הא-ל היה לפי כוחו של כל אחד ואחד, ולא היתה מעלה שווה במפגש עם הקב"ה.

"א"ר יוסי בר' חנינא ולפי כוחן של כל אחד ואחד היה הדיבר מדבר עמו.. בדיבר כל אחד ואחד שומע לפי כוחן. אמר דוד קול י"י בכח (תהלים כט: ד), קול י"י בכוחו אין כתי', אלא קול י"י בכח, של כל אחד ואחד".

אך עדיין לפי מעלתו של כל אחד נוצר מפגש ישיר אישי, והתקיימה אינטימיות בין האדם לא-ל בתוך ובמקביל למפגש הקולקטיבי.

אם נחזור למשכן מתוך הבנה שהוא המשך של מעמד הר סיני נוכל ללמוד כי אופיו של המפגש במשכן היה אישי ואינטימי. הכרובים המסמלים את מקום המפגש בו הביטו ופניהם איש אל אחיו. אופיו של מפגש זה הוא גם במימד האישי כפי שלמדנו במעמד הר סיני.

מה נוכל ללמוד יותר על מפגש זה המוסבר כמפגש של פנים בפנים. מפגש של פנים בפנים הוא מפגש בין שווים. שני הצדדים אינם מתביישים ואינם מרכינים ראש, אלא מביטים אחד בשני ויוצרים שלמות של שוויון. שלמות הנותנת מקום לשני הצדדים, ויוצרת אינטימיות, המאפשרת מפגש כן ואמיתי.

ההדדיות של מפגש זה נמשכת אלינו ומתבטאת במצוות הראיון. אדם מישראל מצווה בשלשת הרגלים לעלות לבית המקדש. תוכנה של מצווה זו היא הראיה, וכך מכונה קרבנה "עולת ראיה".

אך מי רואה את מי?

הגמ' במסכת חגיגה (דף ב' עמ' א) לומדת שסומא בעין אחת פטור ממצוות הראיה ומנמקת זאת בקביעה כשם שבא לראות כך בא ליראות. כשם שהקב"ה רואה אותנו בסקירה מלאה כך אנו צריכים לראות אותו בסקירה מלאה. שני תובנות נוכל ללמוד מדברי חז"ל אלו. אמתקיים מפגש הדדי בינינו לבין הקב"ה. לא רק אנו באים לראות אותו אלא גם הוא בא לראות אותנו. ב.אופיו של המפגש צריך להיות שוויוני ומלא. ממש בחינת פנים אל פנים. אם האדם לא יכול לראות באופן שווה ומלא כאותו מבט שהקב"ה צופה בנו (כמובן,

הכל לפי יכולתו של האדם. שהרי אין מבט מלא של האדם כמבט מלא של הקב"ה) אזי לא חייב במצווה כיוון שהמפגש המלא והשוויוני לא נוצר.

אולי, נוסף ונאמר שהמפגש השוויוני חובן בתוכו קבלה מלאה, ללא שפיטה. המהר"ל (נתיב אהבת הריע) מסביר שפניו של אדם הם הצלם האלוקים שלו. לכאורה תמוה, מה יש בפניו של אדם. וכי ניתן להשוות זאת לשכלו של האדם, לבחירתו החופשית או לכוח היצירה. מה מצא המהר"ל בפנים עד כדי היותם צלם אלוקים. אולי ניתן לומר שפניו של אדם הם מי שהוא. הפנים מייצגים הן את החוץ של האדם והן את פנים והם מהווים חיבור בין השניים. לפני כל המעלות הכוחות והתכונות יש את האדם כמות שהוא. ובצורה כללית יותר, יש את היש, הממשות כמות שהיא. המפגש בין האדם להקב"ה במקום הפנימי ביותר הוא שוויוני עם קבלה מלאה. ללא התנצלויות וללא התחנפויות. האדם מציע את עצמו כמות שהוא. הרבה פנים יש ליחס בין האדם להקב"ה. אך יתכן שדווקא במקום הפנימי והאישי ביותר, הקב"ה מקבל את האדם כמו הדוד המקבל את הרעיה, כך אתם ישראל וכך אני אוהב אותכם.

בעז ג'דנסקי, מחזור כה, מתגורר בתל אביב, סטודנט למשפטים.

רונן סלע

מדוע זכה אבא אומנה לקשר ישיר עם הקב"ה

"אבא אומנא היה בא לו שלום משיבה של מעלה בכל יום, ולאביי כל יום ערב-שבת, ולרבא כל ערב יום-כפורים. חלשה דעתו של אביי משום אבא-אומנא, אמרו לו: אי-אתה יכול לעשות כמעשיו של אבא אומנא. ומה היו מעשיו של אבא אומנא? כשהיה מקיז דם היה מקיז לאנשים לבד ולנשים לבד. והיתה לו כסות שיש בה קרן שהיתה קרועה ככוסלת (בתוך הכסות היתה קרן מפוצלת בראשה ובכלי הקזה זה היה מלביש האשה ומקיז), וכשהיתה אשה באה לפניו היה מלבישה את הכסות כדי שלא יסתכל בה. והיה לו מקום צנוע מבחוץ להטיל בו פשיטין (מטבעות) שקבל: מי שיש לו מטיל בו, ומי שאין לו בא ויושב ואינו מתביש. וכשנזדמן לו תלמיד-חכם לא היה נוטל ממנו שכר: וכשהיה רואה אדם שאין בידו, היה נותן לו פשיטין לאחר שעמד ואומר לו: לך והברה את עצמך. יום אחד שלח לו אביי שני תלמידי חכמים לבדקו. הושיבם והאכילם והשקם והציע להם מצעות בלילה. בבקר כרכום ונטלום ועמדו ויצאו להם לשוק. ומצאם (אבא-אומנא). אמרו לו: ישומם מר, כמה הם שוים. אמר להם: כך וכך. אמרו לו: ושמה שוים הם יותר? אמר להם: בכך לקחתים. אמרו לו: שלך הם וממך - נטלנום. אמרו לו בבקשה ממך, במה חשדתנו? אמר להם: אמרתי שמא פדיון שבויים נזדמן להם לחכמים ונתבישו לומר לי. אמרו לו: עכשו יטל מר את שלו. אמר להם: מאותה שעה הסחתים מדעתי לצדקה. חלשה דעתו של רבא משום אביי. נראה לו בחלום ואמר לו: דיך שאתה מגן על כל העיר" (תענית כא-כב' לפי תרגום בספר ההגדה עמ' רמה)

הכינוי אבא אומנא: לאבא אומנא היה קשר ישיר עם אבינו שבשמים. הוא נקרא בכינוי שכזה על שום היותו בעל מלאכה-אומן. אבא אומנא מצטייר לנו כאדם פשוט הנאמן למקצועו. הוא מצליח בזכות הנהגותיו התרומיות להגיע להשגות רוחניות גבוהות אשר גדולי החכמים שבדורו לא הגיעו. מעניין שלא מופיע שמו של אבא אומנא אלא בכינויו על שם היותו בעל מלאכה ובכך מציג המדרש דמות לחיקוי לכל בעלי מלאכה ברמה האידיאלית ביותר. לכאורה נראה שרק למי שעסוק ברוחניות באופן עקבי ויום יומי יש את היכלת והאפשרות לעלות במעלות הקודש שהרי בכך שם את כל הווייתו. אבא אומנא מוכיח בעליל שאפילו יהודי פשוט ההולך בדרך הישר לפני משורת הדין של התורה יש את הפוטנציאל להתחבר למי שאמר והיה העולם.

לאבא אומנא שלחו "שלום בכל יום" (מלשון שלמות) להורות שבישיבה של מעלה סדר ההעדפה שונה בתכלית ממה שמצטייר בישיבה של מטה. בבחינת עליונים למעלה ותחתונים למטה לאמר דווקא הנהוג בדרך חסידות אשר איננו ידוע בציבור כגדול בתורה וברוחניות נחשב כגדול יותר.

ההקשר הספרותי למדרש זה הוא אוסף של מקרים על אנשים פשוטים אשר זכו להתגלות מן השמיים. חז"ל מרבים להדגיש את החשיבות בעבודת ה' הישרה והתמימה. 'הושע אשר היה מסדר הספסלים בבית מדרשו של משה זכה להיות ממשיך דרכו במקום בניו. גם בחסידות הרבו לתאר את ההשגות הגדולות של יהודים פשוטים העובדים את ה' בשמחה ובתמימות.

כיצד אביו הנחשב לאחד מגדולי אמוראי בבל מתקנא בהשגתו של אבא אומנא ומגיע עד לכדי חולשת הדעת מכך? שמסביר המהרש"א שאביו שאף להגיע להשגה רוחנית דומה ולכן עשה כל שביכולתו לדעת כיצד גם הוא יוכל ללמוד ממנו. יש להניח שתמה כיצד חיי המעשה האמורים להפריע ולעקב מהתקדמות בעבודת ה' בהיותם מסיטים את המחשבה מענייני רוח הפכו אצל אבא אומנא כמנוף להתעלות רוחנית. לספון בן כותלי בית המדרש יש יתרון בהיותו מצוי בסביבה רוחנית תמידית אך גם חסרון של ריחוק מהמציאות החומרית השוחקת ומאתגרת. אינו דומה אדם השומר על רמתו הרוחנית הגבוהה בין אנשים כמוהו לאדם המקיים מגע יום יומי עם קשת של אנשים הרחוקים מחיי תורה ומצוות. חיי המעש בעולם הזה מציבים אתגר גדול למאמין וממילא השכר בהתאם בבחינת "לפום צערא אגרא". אביו הבין שלשמים יש שביעות רצון גדולה יותר מאדם המתמודד עם אתגרי הזמן ולכן חלשה דעתו. הוא הבין כי בבית המדרש לא יוכל לעולם להגיע ליישום הלכה למעשה של התורה כפי שהצליח אבא אומנא. כמעט כל תלמיד וותיק עובר תקופות משבר בזמן לימודו כיון שרוצה כבר לצאת לחלל העולם וליישם את שלמד ולהוכיח לעצמו שלימודו איננו רק תיאוריה נאה אלא מסוגלת להתממש במציאות כ"תורת חיים". אין זה קל להמשיך ללמוד סוגיות דאביו ורבא אסוקי דשמעתתא" בלא לעבור לשלב "אליבא דהלכתא". בנפשו של הלומד בהתמדה פעמים נראה כאילו כל העולם חי וצועד קדימה והוא מפסיד משהוא בהישארותו בעולם הרוח.

מה היו זכויותיו של אבא אומנא?

א. הפרדה

"דכי הוא עביד מילתא הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד" - כאשר היה מוציא דמים היה מכניס גברים ונשים לחוד.

אבא אומנא לא הסתפק בכיסוי הלגיטימי שהקנה לו תפקידו אלא עשה כל שביכולתו על מנת להסיר מכשול ממוטופליו אשר באו להיעזר בשירותיו. על מנת לדאוג לסביבה התואמת את רוח התורה הפריד בין נשים לגברים. פעמים רבות אנו יכולים למנוע בעזרת מאמץ קטן של הסדר מתאים מגברים ונשים לבוא בעירבוביא. הוא משתמש בשכלו הישר ומונע מראש מצבים של קלות –דעת בבחינת סוף מעשה במחשבה תחילה. גם אילולי היה מפריד בין המינים לא היה נזקף הדבר לחובתו שהרי עסק בצורך הצלה ועזרה בריאותית ובכל זאת מצא הסדר מתאים המאפשר למזג את שני האידיאלים של עזרה וצניעות גם יחד. גם העוסקים בצורכי ציבור באמונה עם אידיאלים גדולים צריכים לעשות כל שביכולתם לפעול בהתאם לפרטי המצוות. עלינו לכוון את עינינו קדימה אל החזון הגדול עם אצבע על הדופק כדי לוודא שאיננו זונחים את הקטנות.

ב. צניעות

" ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא. כי הוות אתיא ליה איתתא הוא מלביש לה , כי היכי דלא ניסתכל בה" - כאשר היתה באה אליו אשה היה מלביש לה בגד כדי שלא יסתכל בה בעירומה.

עוצמתו של יצר העריות לא פג ואולי אף התעצם עם התמעטות הדורות במיוחד כיום כש"רב הפרוץ על הגדור" בנושא ה צניעות. גם למי שמקפיד על קלה כחמורה קשה לשמור על העיניים בחיי המעשה היום יומיים. אתגר גדול לבעל האומנות הנמצא במגע תמידי עם נשים במסגרת עבודתו לבל ייחנה ממראה אישה. קל וחומר לאותם העוסקים במלאכת הרפואה המזמינה פעמים רבות הסתכלות במקומות האסורים. דרכו של אדם לזלזל בדברים שגרתיים העוברים מול עיניו ולא לייחס להם חשיבות. גדולתו של אבא אומנא הייתה שלמרות ההיתר בעיסוקו שמר על רמה מוסרית, אישית ואנושית כה גבוהה ודאג לכבודן של נשים. למתהלך בבתי החולים נדמה פעמים שכבודו של אדם ובמיוחד של נשים הופך למרמס. אותו צדיק דאג גם למנוע מעצמו מראות אסורים וגם שמר על "כל כבודה בת מלך פנימה".

ג. היחס לאנשי הרוח

"ואית ליה דוכתא דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל . דאית ליה – שדי ביה , דלית ליה- לא מיכסיף".
יש לו במקום עבודתו מקום צנוע שאין אנשים רואים שבו שמים את הכסף שהוא נוטל בשכר עבודתו. מי שיש לו כסף לשלם זורק בו ומי שאין לו אינו מתבייש שאין רואים אם שילם או לא.

כשם שדאג לשמור את עיניו בצניעות היה דואג לאפשר לכל אחד להכניס כפי ראות עיניו. הוא הבין שהעבודה היא אמצעי לכלכל את עצמו ומשפחתו והזן כל ברייה ממילא ידאג לכל מחסורו. הוא הצליח להפוך את עיסוקו כאידיאל ולא רק כמקור להשגת צרכים אישיים. המאמין האמיתי מקיים בחיי המעשה את הפסוק "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". פעמים רבות אנו שוכחים שהעבודה היא אמצעי ולא מטרה. רבבות משעבדים את עצמם לרדיפה אחר ההון בבחינת "נותנים לו מנה רוצה מאתיים". אפילו המתחילים את הקריירה ממניעים אידיאליים מוצאים עצמם במרוץ החיים ומשעבדים את כל חייהם להישגיות ורדיפת ממון. אבא אומנא הניח את מקום התשלום במקום צנוע ובכך אפשר לקב"ה להעניק לו ברכה כפי צרכיו שהרי ממילא לא ידע כמה קיבל. גם במישור הריאלי, אדם העוסק כל היום בספירת ממון ורכושו מפספס את תכלית חייו והופך את סדר העדיפויות שלשמשם בא לעולם. הצניעות אצל אותו צדיק הוא מוטיב מרכזי בחייו.

הצניעות היא חלק מהותי מאישיותו ובאה כאמור לידי ביטוי במראה העיניים במלבוש שסיפק לנשים ובאופן שבו קיבל את שכרו. כדי שלא לבייש את מי שאין בידו לשלם את ההוצאות הרפואיות הסדיר מתן תשלום בסתר בבחינת "נוח לו לאדם שיזרוק עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" כך למדנו מתמר השולחת את הסימנים ליהודה בשעה שנגזר דינה באש. ישנם הרבה אנשים המתחילים לעסוק בתחום מסויים בשל העניין האידיאליסטי אך כעבור זמן שוכחים את המטרה המקורית בבחירת המקצוע והופכים את העיקר לטפל ולהפך. למען האמת בכל מקצוע כמעט ישנו פן אידיאלי היכול להיות לעזר לבריות אם עושים אותו באהבה ובאמונה. במקצוע הרפואה במיוחד ישנה חשיבות להאיר פנים ולאפשר על פי האמנה הבינלאומית להגיש טיפול רפואי הולם לכל דורש. כיום ישנו מצב אבסורדי שהרפואה הפכה לקריירה ומקצוע יוקרתי אשר חלק מהעוסקים בו שוכחים לעיתים את ייעודו המקורי. ברחבי העולם כולל במדינות מערביות אלפים לא מקבלים טיפול רפואי הולם ועל כך העולם צריך לעשות חושבים.

אבא אומנא משמש כדמות מופת כמספק עזרה וסיוע לכל דורש ואף דואג למצוא דרכים אופרטיביות מיזמתו על מנת שלא לבייש את מי שאין ביכולתו לשאת בהוצאות הכספיות.

ד. יחס לתורה

"כי אתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל, ובתר דקאי- יהיב ליה פשיטי, ואמר חיה : זיל בריא נפשך"- כאשר היה מזדמן לו תלמיד חכם להקיז לו . לא היה נוטל שכר ממנו כלל. וכאשר היה קם היה נותן לו מטבעות והיה אומר לו לך והברא את עצמך בכסף הזה שהרי צריך לאכול מאכלים מבריאים לאחר ההקזה.

אבא אומנא החשיב והעריך את תלמידי החכמים וראה אותם כנעלים מיתר העם. הוא טיפל בהם בצורה שונה ובכך הוכיח בעליל את החשיבות שהוא מייחס להם כעוסקים בענייני הרוח בעם. לא זו בלבד שנמנע מלקבל שכר עבור עבודתו אלא שאף להנות אותם מנכסיו כנושאי דגל התורה. עם כל עיסוקו במלאכת הקודש של ריפוי הבריות ידע להחשיב למעלה הימנו את העוסקים במלאכת שמים בקביעות. על-פי רוב אנשים מדגישים את ייחודם ותרומת חלקם על פני האחר. אבא אומנא התייחס לאנשי הרוח כעומדים בראש הפירמידה האנושית. הרמב"ם מגדיר את החכם העוסק במושכלות כתכלית הבריאה אשר כולם משרתים את צרכיו החברתיים והחומריים ולמעשה בשביל שכאלו נברא העולם. רבי שמעון בר יוחאי אומר שכל העולם לא נברא אלא בשבילו ובשביל בנו. על אנשי המעשה ללמד ענווה ולדעת שלמרות שבעת מצוק יש הנזקקים לשירותיהם כגון רופאים בכל זאת לאנשי הרוח יש צד של מעליותא בהיותם מניעים את העולם קדימה מבחינה רוחנית ומגשימים את ייעודו הבראשיתי.

כשבת המקדש היה קיים, הכהנים מילאו את תפקיד ההנהגה הרוחנית והעניקו במשך מרבית ימות השנה חינוך ברחבי הארץ למעט השבועיים בהם שרתו במקדש. לאחר החורבן אנו ממשיכים לתת מקום בראש לרבני ישראל העומדים בראש הציבור כמתווי הדרך מבחינה רוחנית.

המבחן

"יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למבדקיה , אותבינהו, ואכלינהו, ואשקינהו, ומך להו ביסתרקי בלילא. לצפרא כרכינהו ושקלינהו, וקמו ונפקו להו לשוקא, ואשכחינהו. אמר ליה: לשמיימה מר היכי שווי? אמר להו הכי והכי. אמרו ליה : ודלמא שווי טפי-, אמר להו: בהכי שקלינהו. אמרו ליה דיך ניהו ושקלינהו מינך..."

אביי הזוכה לקשר משמיים אחת לשבוע רוצה לתהות על קנקנו של אבא אומנא לא כדי חלילה להכשילו כמקנא להישגיו אלא לדעת במה ייחודו הפנימי. הוא שולח זוג תלמידי חכמים אשר בתבונתם אמורים לחקר הנקודה הפנימית שבו. ידועים סיפורים לרוב על מחוללי החסידות אשר נודע להם על פשוטי ישראל אשר הגיעו להשגות רוחניות ושלחו אליהם את גדולי תלמידיהם כדי ללמוד מהם מידה עליונה חדשה. אי אפשר לקרוא את תיאור המבחן אשר נעשה לאבא אומנא בלי שתעלה דמותם של אברהם אבינו ואיוב העוברים ניסיונות. גם לאברהם ואיוב הגיעו מלאכים כדי לבחון את אישיותם. אברהם יושב בפתח האוהל כחם היום ודואג לכל מחסורם של אורחיו, רוחץ את רגלם ומביא בן בקר רך וטוב כדי לקיים מצוות הכנסת אורחים כראוי. גם הוא כאברהם מקיים מצוות אש"ל בבאי ביתו ואיננו מסתפק בנתינת מעות לתלמידי חכמים הפוקדים את מקום עבודתו. לקיחת המצעות מאבא אומנא מזכיר את משל כבשת הרש. ההליכה לשוק נועדה להביא את הנבחן לסיטואציה המרגיזה ביותר של כפיות טובה על מנת לברר האם מידותיו הנעלות מהותיות באופיו או שמא רק יד המקרה. אדם ניכר בשעת כעסו ולכן ניסו לראות כיצד ינהג כשימצאם מוכרים את רכושו למחרת היום. כדי להוציא משלוותו החלו להתמקח עמו בפומבי מנין יודע את סכום השווי.

אמון

"אמר ליה: במטותא מינך, במאי חשדיתן? אמר להו: אמניא: פדיון שבויים איקלע להו לרבנן, ואיכסיפו למימר לי.

ידוע מאמר חז"ל "החושד בכשרים לוקה בגופו". אבא אומנא הינו דמות מופת המנוגדת לחושד בכשרים שהרי גם כאשר על-פי כל הנתונים שלפניו היה אמור לחשוד באותם תלמידי חכמים נמנע מלעשות כן ודן "כל האדם לכף זכות. הוא אפילו ייחס את פעולתם למצווה ספציפית של פדיון שבויים המצריכה איסוף כספים בזמן קצר. מצוות פדיון שבויים מוגדרת כבעלת עדיפות עליונה בהיותה הצלת נפשות. הוא ניסה בכל מאודו להצדיק את מעשיהם ובמקום לשאול לפרש מעשיהם הפנים במחשבתו כי לבטח זיכוהו במעשה חסד של פדיון שבויים.

הסחת הדעת

"...אמרו ליה: השתא נשקלינהו מר! - אמר להו: מההוא שעתא אסחתינהו מדעתאי לצדקה"

לאחר שנוכחו לדעת את רום מידותיו רצו להשיב את הגזילה לבעליה עם סיום המבחן. אבא אומנא, בניגוד לשאר בני אדם השומרים טינה סמויה או גלויה כלפי מי שנהג עימו בכפיות טובה איננו משאיר משקעים שליליים. את הנלקח החשיב כנתון לצורכי צדקה וגם לאחר שהתברר לו שהיה במחשבתו מקח טעות לא לקח חזרה את רכושו.

שמח בחלקו

"הוא קא חלשא דעתיה דרבה משום דאביי. אמרו ליה: מסתייך דקא מגנית אכולא כרכא"

אביי הבין את גודל אישיותו של אבא אומנא כבעל דרגא הראויה למעלה ממעלתו. המדרש פונה לדון ברבא המקנא בבחינת "קינאת סופרים תרבה חוכמה" דהיינו ששאף לפצח מדוע מדרגתו של אביי עולה על שלו על מנת ללמוד ממנו. המסר שקיבל רבא מאת הסובבים כי עליו להיות "עשיר השמח בחלקו" שהרי בעזרת זכויותיו מגן על העיר כולה שבה הוא גר. המדרש רוצה לומר כי לכל אדם ישנם חסרונות ויתרונות המייחדים את אישיותו. לדרך שבה בחר לנתב את חייו ישנן השלכות. אבא אומנא אשר בחר בעזרה הפיסית לבני מקומו יכול להגיע מתוקף מלאכתו ליתרונות על איש הרוח היושב בישיבה. לאביי היושב בישיבה יתרון בהכוונת גלות בבל בדרך התורה גם אם מבחינת שמיים זכה להתגלות פחות שכיחה. לרבא יתרון בהיותו מגן בעזרת זכויותיו על בני עירו. על כל אדם אם כן להסתפק בחלקו בלא לפזול ימינה ושמאלה על הישגיו של האחר.

רון סלע, מחזור י', מתגורר בטלמון, מנהל מדרשת איילת השחר.

במאמר הקודם התייחסנו לתופעת "הלוך ושוב" של בני נוער שמתרחקים מאורח חיים דתי, ושבים אליו מאוחר יותר. חלק מבני הנוער מסבירים את ה"הלוך", את ההתרחקות שלהם, בקושי שלהם לסבול את עול התורה והמצוות. זה מתנגש עם כמיהתם לחופש. הם מבקשים לטעום טעם של חופש, להרגיש את המרחבים, לחיות חיים שאין בהם כל מחויבות, לא לשעוץ ולא לנורמות כלשהן. הם רוצים לחוות חופש אין-סופי. עד שבשלב מסוים, חווית החופש כבר איננה מספקת אותם, והם מחפשים לפגוש תוכן עמוק ורציני ושבים לתורה ולמצוות.

מהי התגובה הרצויה כלפי תופעה זו? כלפי כל תופעות השוליים נוהגים אותם כללים: תגובה חריפה כלפי התופעה עשויה לתרום לצמצום היקף השוליים אבל היא משליכה אותן החוצה. סבלנות והארת פנים משאירה את השוליים לתוך המחנה, אבל תורמת בעקיפין להרחבתן. ההכרעה החינוכית שהתקבלה על ידי גדולי המחנכים, היא להימנע מתגובה חריפה המביאה לדחיקת השוליים החוצה. ההתמודדות עם החשש לגידול בהיקף התופעה תתבצע בדרך אחרת: על ידי התמודדות עם שורש התופעה. בני נוער אלו מתקשים לסבול עול וכמהים לחופש. הנוכל לתת מענה לכמיהתם בלא לפרוץ את גבולות התורה והמצוות?

תחילה, חשוב לדעת שהתופעה איננה חדשה. מאז שהחלו לנשוב רוחות של חופש במערב, התגלתה תופעה זו וגם התחילה ההתמודדות של גדולי ישראל איתה. הראי"ה קוק זצ"ל הקדיש לה תשומת לב מיוחדת. הוא קבע שפתרון חיצוני (כמו תגובה חריפה) לא יועיל אלא רק התמודדות עם שורש התופעה: מתן מענה תורני-פנימי לכמיהה לחופש. המענה אפשרי מפני שבתורה מצויים מרחבים אין-סופיים. "אל תקרי חרות אלא חירות". התלונות על תחושה של עול ומחנק נובעות מכך שמרחבי התורה נעולים בפני רבים, והם פוגשים תורה חלקית וצרה. לכן, הפתרון הוא הגדלת מרחבי התורה.

א. יש בתורה עושר ומגוון רוחני. ההצטמצמות לגוון אחד, ועל אחת כמה וכמה פסילת הגוונים האחרים, מזיקה. התורה כוללת גוונים שכליים, גוונים חווייתיים ורגשיים, וכן גוונים מעשיים. יש דרך הפשט ויש דרך הסוד, יש דרך המוסר ויש דרך החסידות וכו' וכדו'. כל דרך לבדה צרה, אבל המכלול רחב. במספר איגרות קרא הרב קוק שלא להזניח אף גוון מכל גוניה של התורה הרוחנית והמעשית, מפני שפתיחת כל השערים אל מרחבי התורה עשויה לתת מענה לכמיהה למרחבים. מה שתבע הרב בכתביו לפני דור, מושמע עתה על ידי צעירים רבים. הם מבקשים פתיחת כל השערים של התורה. יתירה מזו: חיבור בין עולמות ומיזוג בין דרכים שונות ברוחניות ובעבודת ה' כבר אינם זרים לדור הצעיר. הדור הצעיר איננו מעוניין להתגדר בשיטה אחת ובהשקפה אחת, אפילו אם היא עמוקה ומבריקה, אלא הוא מחפש שילובים מקוריים. המעבר מעולם רוחני אחד למשנהו איננו מפחיד אותו ואיננו מפריע לו. זה איננו נובע מחוסר יכולתו לגבש זהות רוחנית מוגדרת, אלא מכמיהתו למרחבים רוחניים.

ב. הרב מכנה את התופעה הזו בכינוי: "ההתנגדות אל החוקיות", "מאיסת החוקיות" (מאמרי הראיה, עמ' 288). מהו הפיתרון שמציע הרב? "כדי להסיר משורשה את המחלה של מאיסת החוקיות, עלינו להשתדל להגביר את פתיחת המעיין ממקורה של תורה ולרומם את לחלוחית הלימוד של האגדה ומהלך הרעיון של סתרי תורה וגנזי יראת ה' טהורה... הולכים הרעיונות ומתברכים ומתרבים... אז כל מצוה וכל הלכה, כל דיוק וכל דקדוק, מוצאים הם את המשך מקורם הרוחני הנחמד והנעים..." (שם). פירושו: בשורשן של המצוות עומד עולם רוחני עשיר ורחב - חופשי. ללא היכרות עם עולם רחב זה, המפגש עם מעשה המצוות עלול לעורר קושי והכבדה. המצווה מצטיירת כחוק יבש וצר, המגביל וכובל את האדם. ומכאן ל"מאיסת החוקיות". אבל, באמת, המצווה איננה "חוק" שרירותי. היא יונקת מעולמות פנימיים רחבים. הכרת העולמות הפנימיים הרחבים שביסוד המצוות עשויה להעניק מימד של רחב גם לקיום המצוות. לכן, הראי"ה קוק קרא לעסוק בלימוד עיוני של פנימיות התורה, של מקצועות ה"אמונה" על גוניהם השונים. הדגש אצל הרב הוא על לימוד ועיון. זה היה פיתרון מלא לדור שבו "הכוח המדעי והאידיאלי פורץ ועולה" (מתוך מאמר "הדור"). הרב לא התעלם מהמימד החווייתי, אבל הוא סבר שהחוויה היא תולדת הלימוד. כיום, המימד החווייתי עומד בפני עצמו, לכן הוא מחייב התייחסות מיוחדת.

צאן ברזל

הביטוי "נכסי צאן ברזל" מתאר כיום נכסים תרבותיים נצחיים.

כידוע, מקורו של ביטוי זה הוא המונח "נכסי צאן ברזל" הנזכר בכתובת אישה. במקרה של גירושין או של פטירת הבעל האישה זכאית לקבל את הנכסים שהכניסה לו מבית אביה. את הנכסים הללו ניתן לחלק לשתי קטגוריות - נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל. הנכסים שבני הזוג החליטו להגדיר כנכסי מלוג שייכים לאישה (והבעל אוכל פירות), לכן הם אינם מופיעים בכתובתה והבעל אינו חייב באחריותם, וממילא גוף הנכס יחזור אליה כמו שהוא בין אם ערכו ירד ובין אם ערכו עלה. לעומת זאת, הנכסים שהוחלט להגדירם כנכסי צאן ברזל עוברים לבעלתו של הבעל, ערכם נכתב בכתובתה, ובמקרה של פריעת הכתובה הבעל מחויב לשלם את ערכם כפי שהיה בשעת הנישואים.

הסבר זה מבאר את המילה "ברזל" בביטוי הנדון, שכן ערכם של הנכסים שמור כברזל, אך עדיין צריך להסביר מדוע מדובר דווקא בצאן.

הלכה היא ששותפות עם גוי בבעלות על בהמה מפקיעה את דין הבכור מהוולד הראשון. במשנה במסכת בכורות נידונים סוגי שותפות מורכבים - "המקבל צאן ברזל מן הנכרי ולדות פטורין וולדי ולדות חייבין" (משנה בכורות ב, ד). במשנה זו מתוארת עסקה כלכלית מקובלת באותם ימים - רועה מקבל צאן ומטפל בו זמן מה. הבעלים והרועה מחלקים ביניהם את הרווחים, אבל במקרה של הפסד הרועה מחויב להחזיר לבעלים את הערך של הצאן כפי שהיה ברגע תחילת העסקה. שמה של עסקה זו הוא "צאן ברזל", כיון שערך הצאן שמור כברזל.

בשלב הראשון התרחב המונח "צאן ברזל" לכל התחום הכלכלי, והוא משמש בכל מצב שבו ערכם של נכסים כלכליים כלשהם, ולא דווקא צאן, שמור ומובטח. בכתובת אישה מופיע

המונח גם כאשר לא מדובר בבעלי חיים - "הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל" (משנה יבמות ז, א), וכן הוא נזכר בעסקאות כלכליות שכרוך בהן איסור ריבית - "אין מקבלין צאן ברזל מישראל, פירוש שמקבל מחבירו צאן או סחורה אחרת ושם אותה בדמים וכפי מה ששמין אותה כך מקבלם עליו ליתן בה אם ימותו הצאן או תוזל הסחורה..." (טור יורה דעה סימן קעז). לדברי טור סיני מופיע המונח גם במשפט הרומי והגרמני של ימי הביניים, אך מקורו בלשון חכמים במשנה.

השלב השני התרחש בתקופת תחייתה של השפה העברית. המונח "צאן ברזל" הושאל מהתחום המשפטי והפך לביטוי שמתאר ערכים יסודיים ונצחיים.

בוגרים יקרים נזכירכם שביום ראשון הקרוב (כו' אדר) יתקיים יום עיון בנושא היי-טק וערב השקת אתר האינטרנט החדש בישיבה.

מזל טוב לליאור רז לרגל כניסתו בברית הנישואין.

מזל טוב לגבי גלסר על כניסת בנו אברהם ישעיה בבריתו של אברהם אבינו.

קצת חדשות מחו"ל: מזל טוב לג'סי סאלם על אירוסיו ולדוד ביטון שאף הוא התארס בשעה טובה.

ברכות לבוגרנו ד"ר עמוס מאיר לרגל גיוסו של בנו אביחי מאיר (תלמיד הישיבה). נאחל לו ולשאר חבריו לשיעור המתגייסים איתו בימים אלו את ברכת הדרך. ישמור ה' צאתם ובואם.

יש לכם ברכות ואיחולים לחבריכם בוגרי הישיבה? עדכנו אותנו ונשמח לפרסם.